

บทที่ 2

ข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ศึกษา

2.1 ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดน่าน

2.1.1 สภาพพื้นที่จังหวัดน่านและสภาพภูมิประเทศ

ที่ตั้งและอาณาเขต

น่าน เป็นจังหวัดชายแดนด้านตะวันออกของภาคเหนือของประเทศไทย มีพื้นที่ 11,472 ตารางกิโลเมตร (7,170,045 ไร่) มีขนาดพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับที่ 5 ใน 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน หรือใหญ่เป็นอันดับที่ 13 ของประเทศไทย อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 668 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อเขตเศรษฐกิจพิเศษเชียงฮ่อน – หงสา

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศตะวันออก ติดต่อแขวงไชยบุรี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศใต้ ติดต่อจังหวัดแพร่ และจังหวัดอุตรดิตถ์

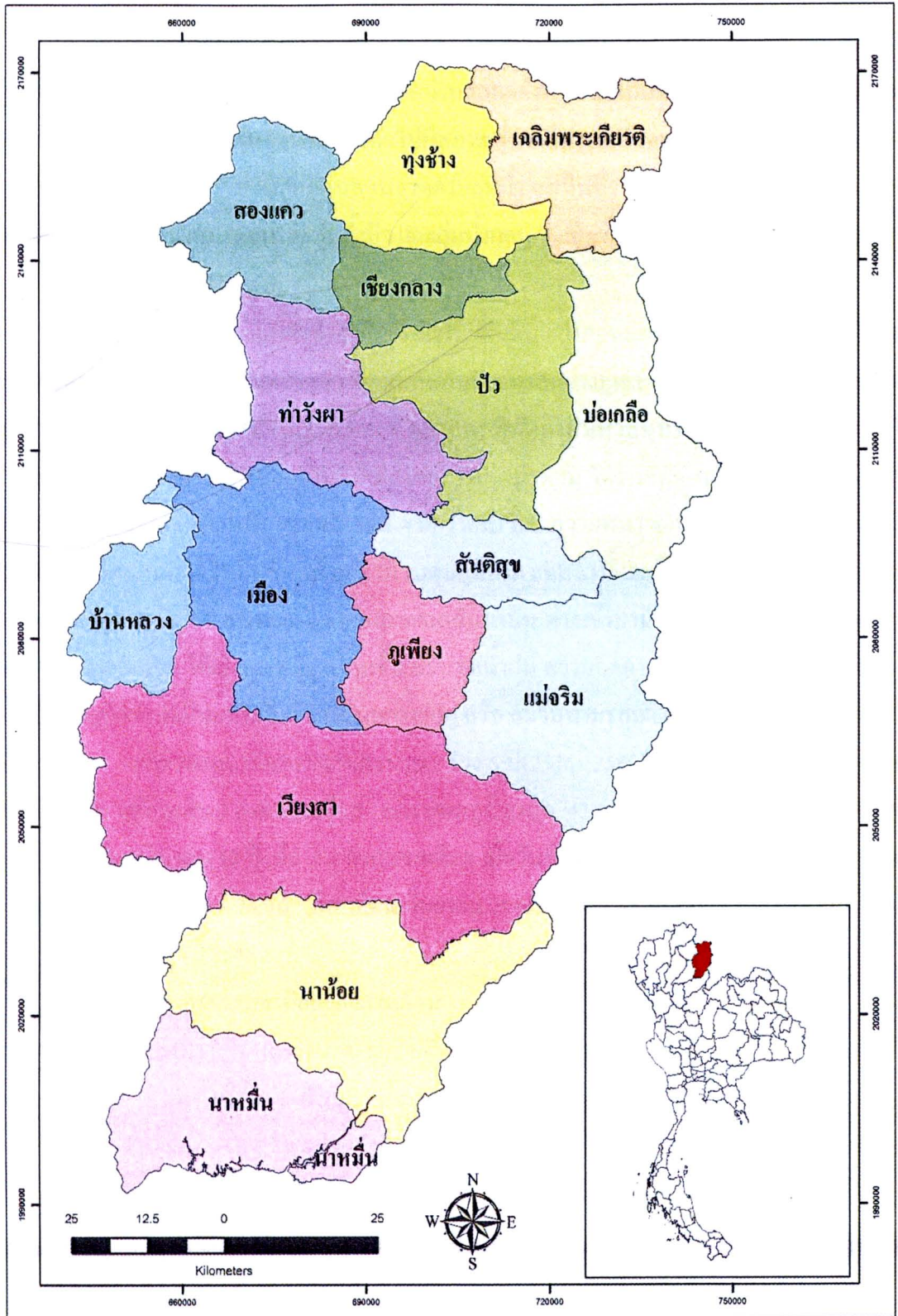
ทิศตะวันตก ติดต่อจังหวัดพะเยาและจังหวัดแพร่

จังหวัดน่าน แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 15 อำเภอ ดังแสดงในตารางที่ 2-1

ตารางที่ 2-1 พื้นที่และเขตการปกครองจังหวัดน่าน

อำเภอ	เนื้อที่ (ตร.กม.)	จำนวนเทศบาล	จำนวน อบต.	จำนวนตำบล	จำนวนหมู่บ้าน
เมืองน่าน	813.126	1	10	11	136
แม่จริม	998.152	1	4	5	38
บ้านหลวง	338.21	1	4	4	26
น่าน้อย	1,408.12	1	7	7	68
ปัว	657.363	1	11	12	105
ท่าวังผา	702.204	1	9	10	90
เวียงสา	1,894.89	1	15	17	127
ทุ่งช้าง	760.811	1	4	4	40
เชียงกลาง	277.115	0	4	6	59
นาหมื่น	785.608	0	4	4	48
สันติสุข	416.837	0	3	3	31
บ่อเกลือ	848.341	0	4	4	39
สองแคว	544.364	0	3	3	25
เฉลิมพระเกียรติ	518.69	0	2	2	22
ภูเพียง	508.236	0	7	7	59
รวม	11,472.07	8	91	99	913

ที่มา : ที่ทำการปกครองจังหวัดน่าน

ภาพที่ 2-1 พื้นที่และเขตการปกครองจังหวัดน่าน

ลักษณะทางกายภาพ

• ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่จังหวัดน่าน มีทิวเขาหลวงพระบางและทิวเขาฝิ่ปันน้ำ ซึ่งเป็นทิวเขาหินแกรนิตที่มีความสูง 600 - 1,200 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลทอดผ่านตลอดจังหวัด คิดเป็นพื้นที่ประมาณร้อยละ 40 ของพื้นที่จังหวัด ทำให้พื้นที่ของจังหวัดน่านโดยทั่วไปมีสภาพพื้นที่เป็นลูกคลื่นลอนชันเกิน 30 องศา ประมาณร้อยละ 85 ของพื้นที่จังหวัด ส่วนลูกคลื่นลอนลาดตามลุ่มน้ำ จะเป็นที่ราบแคบๆ ระหว่างหุบเขา ตามแนวยาวของลุ่มน้ำน่าน ลุ่มน้ำสา ลุ่มน้ำว้า ลุ่มน้ำปัว และลุ่มน้ำกอน ซึ่งเป็นที่ตั้งถิ่นฐานที่สำคัญของประชาชน

• ลักษณะภูมิอากาศ

จังหวัดน่าน มีทำเลที่ตั้งซึ่งอยู่ลึกเข้ามาในแผ่นดิน อยู่ไกลจากทะเลและมหาสมุทร มีลักษณะภูมิประเทศประกอบด้วยแนวเทือกเขาสูงๆ ต่ำๆ สลับกับที่ราบระหว่างภูเขา ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมฤดูร้อนหรือมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ (พฤษภาคม - ตุลาคม) ที่พัดผ่านมหาสมุทรอินเดียนำฝนมาตก อยู่ในเส้นทางเดินพายุจร ช่วงเดือนสิงหาคมทำให้เสี่ยงต่อการเกิดน้ำท่วม ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมฤดูหนาวหรือลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ (พฤศจิกายน - มกราคม) ที่นำความหนาวเย็นจากแผ่นดินทวีปเอเชียเข้าสู่ไทยและจังหวัดน่านก็ได้รับอิทธิพลด้วย ด้วยควบคุมภูมิอากาศเหล่านี้และอื่นๆ เช่น ศูนย์กลางความกดอากาศ และพายุที่ก่อตัวในแถบทะเลจีนใต้และทะเลอันดามัน ต่างเข้ามามีอิทธิพลต่อองค์ประกอบของภูมิอากาศในจังหวัดน่าน ได้แก่ อุณหภูมิ ความชื้น ปริมาณน้ำฝน ความกดอากาศ และลม มีผลทำให้จังหวัดน่านมีลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบฝนเมืองร้อนเฉพาะฤดู หรือ สะวันนามรสุม (Tropical Savana: AW)

สถิติของสถานีอากาศเกษตรน่าน ช่วง 5 ปี(2546 - 2550) พบว่า อุณหภูมิต่ำสุดในเดือนกุมภาพันธ์ 2550 อยู่ที่ระดับ 9 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิสูงสุด 42 องศาเซลเซียสในเดือน มีนาคม 2547 ส่วนอุณหภูมิที่ต่ำสุดในรอบ 10 ปี คือ 1.2 องศาเซลเซียส เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2542 สำหรับปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยสูงสุดในช่วง 5 ปี(2546 - 2550) คือ เดือน กันยายน 2548 เท่ากับ 398.30 มม. และจำนวนวันที่ฝนตกมากที่สุด คือ 123 วัน ในปี 2548

• ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1. แหล่งน้ำ แหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่

- **ลำน้ำน่าน** มีถิ่นกำเนิดจากเทือกเขาขุนน้ำน่าน มีลำน้ำสาขา เช่น ลำน้ำสา ลำน้ำว้า ลำน้ำสมุน ลำน้ำแหง ฯลฯ ไหลผ่านอำเภอทุ่งช้าง อำเภอปัว อำเภอเมืองน่าน อำเภอเวียงสา อำเภอนาน้อย อำเภอนาหมื่น และไหลลงสู่เขื่อนสิริกิติ์ที่อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์
- **ลำน้ำสา** ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำน่านที่ตำบลกลางเวียง อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน
- **ลำน้ำว้า** เกิดจากลำน้ำในเทือกเขาจอม อำเภอบ่อเกลือ ไหลผ่านอำเภอแม่จริมไปบรรจบกับแม่น้ำน่านที่ อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

- **ลำนํ้าสมุน** เกิดจากลำธารในเทือกเขาผาจิว ไหลผ่านตำบลสะเนี่ยน ตำบลถิมตองและตำบลไชยสถาน อำเภอเมืองน่าน ไปบรรจบกับแม่น้ำน่าน ที่ตำบลคูด้ อำเภอมือเมือง จังหวัดน่าน

2. **ดิน** ดินที่พบในจังหวัดน่านแบ่งได้เป็น 3 ประเภทตามลักษณะภูมิประเทศ คือ ดินตะกอนน้ำพัดพาบริเวณที่ราบลุ่มและที่ราบขั้นบันไดขั้นต่ำ ดินในที่สูงของที่ราบขั้นบันไดขั้นสูง ดินภูเขาและที่ราบบนภูเขาที่มีความชันมากกว่าร้อยละ 30

3. **ทรัพยากรแร่** จังหวัดน่านมีแร่ธาตุที่ได้ทำการสำรวจพบแล้ว 5 ชนิด คือ ถ่านหิน ลิกไนต์ แร่โครไมต์ แร่ निकелิต แร่แมกนีไซต์ แร่หินอุตสาหกรรมชนิดหินปูนเพื่ออุตสาหกรรมก่อสร้าง แหล่งแร่ที่พบในอำเภอบัวและอำเภอเชียงกลาง คือ แร่ลิกไนต์ โครไมต์ โลโลไมท์ และแมกนีไซต์ ส่วนที่อำเภอเวียงสา มีแร่ดินขาว และฟอสเฟตแคลไซต์ ฯ นอกจากนี้ ยังมีแหล่งเกลือสินเธาว์ ที่อำเภอป่อเกลือ ซึ่งเป็นแหล่งเกลือที่สำคัญของภาคเหนือมาตั้งแต่สมัยโบราณ

4. **ป่าไม้** พื้นที่ป่าไม้ มีอยู่ถึงร้อยละ 63 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด ป่าไม้ที่พบในจังหวัดน่านแบ่งออกได้เป็น 5 ประเภทคือ

1) ป่าดงดิบ (Evergreen Forest) พบบริเวณพื้นที่ราบ และพื้นที่สูงในระดับไม่เกิน 1,000 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง

2) ป่าดงดิบเขา (Hill Evergreen Forest) พบในบริเวณพื้นที่สูงและภูเขาที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 1,000 เมตรขึ้นไป

3) ป่าสนหรือป่าสนเขา (Pine Forest) ป่าสนที่พบในจังหวัดน่านประกอบด้วย สนสองใบ และสนสามใบ ขึ้นอยู่ในดินที่ไม่อุดมสมบูรณ์ ตามสันเขาที่ค่อนข้างแห้งแล้ง อยู่ในระดับความสูงตั้งแต่ 700 – 1,000 เมตร หรือสูงกว่า ป่าสนเหล่านี้บางบริเวณขึ้นอยู่เป็นกลุ่มๆ บางบริเวณขึ้นปะปนอยู่กับพันธุ์ไม้อื่นๆ เช่น ปะปนในป่าแดง เป็นต้น

4) ป่าเบญจพรรณ (Mixed Deciduous Forest) ป่าประเภทนี้ในจังหวัดน่านจะมีไม้สักขึ้นปะปนอยู่ทั่วไป ส่วนมากพบบริเวณพื้นที่ที่มีดินค่อนข้างลึกลงตามเชิงเขาและพื้นราบที่มีความชุ่มชื้นมาก ป่าเบญจพรรณแบ่งออกได้ 3 ประเภทย่อย ได้แก่

- ป่าเบญจพรรณชื้น พบในบริเวณที่ดินมีความชื้นสูง และอุดมสมบูรณ์
- ป่าเบญจพรรณแล้ง พบในบริเวณที่สูงกว่าประเภทแรก และดินตื้นกว่า
- ป่าเบญจพรรณต่ำ พบในบริเวณพื้นที่ระดับต่ำ ตามริมลำห้วย ลำธาร แต่ดินอุดมสมบูรณ์น้อยกว่าป่าเบญจพรรณชื้น

5) ป่าแพะ ป่าแดง หรือป่าโคก (Dry Dipterocarp Forest) ป่าชนิดนี้บางครั้งเรียกว่า ป่าเต็งรัง พบในเขตพื้นที่ที่ดินส่วนใหญ่ขาดความอุดมสมบูรณ์ เป็นดินตื้น ดินปนกรวด ปนหิน หรือดินลูกรัง (Lateritic Soil) ลักษณะของป่าเป็นป่าโปร่ง ต้นไม้แคระแกรน มีไม้พุ่มและหญ้าสูง หน้าแล้งต้นไม้ทิ้งใบ และไฟไหม้ป่าเกิดเป็นประจำทุกปี

จังหวัดน่านมีอุทยานแห่งชาติ 7 แห่ง วนอุทยาน 1 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 1 แห่ง นอกจากนี้ยังมีสวนรุกชชาติอีก 2 แห่ง พื้นที่จังหวัดน่านมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง โดยเฉพาะที่ดอยภูคา ซึ่งพบพืชหายากและใกล้สูญพันธุ์ คือ ต้นชมพูภูคา โดยพบครั้งแรกในประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2532 และพบแห่งเดียวในประเทศไทย

2.1.2 สภาพเศรษฐกิจและสังคม

โครงสร้างพื้นฐาน

1) ระบบคมนาคมขนส่ง จังหวัดน่านมีระบบคมนาคมขนส่งเชื่อมโยงกับจังหวัดอื่นๆ โดยทางบกและทางอากาศ

2) ไฟฟ้า จังหวัดน่านมีจำนวนผู้ใช้ไฟฟ้าจำนวน 123,759 ราย รวมการจำหน่ายไฟฟ้า 159,085,129 ล้านกิโลวัตต์ต่อชั่วโมง โดยเป็นการจำหน่ายไฟฟ้าสำหรับที่อยู่อาศัยมากที่สุด รองลงมาเป็นการจำหน่ายไฟฟ้าสำหรับสถานธุรกิจและอุตสาหกรรม

3) ประปา จังหวัดน่านมีบริการด้านการประปาภายใต้การดำเนินการของสำนักงานการประปาส่วนภูมิภาค จังหวัดน่าน มีจำนวนผู้น้ำจำนวน 12,931 ราย แหล่งน้ำที่สำคัญในการผลิตน้ำประปา คือ จากแม่น้ำน่านและอ่างเก็บน้ำแหง

4) การระบายน้ำ จังหวัดน่านได้สร้างสถานีสูบน้ำและเขื่อนกั้นน้ำล้นริมสองฝั่งลำน้ำน่าน เฉพาะช่วงตัวเมืองน่านเพื่อป้องกันน้ำท่วมและเพื่อการระบายน้ำ ระบบท่อระบายน้ำจะมีอยู่ในเขตเทศบาลเมืองน่าน และย่านชุมชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลเท่านั้น

5) บริการสังคม

- บริการด้านการศึกษา การบริการทางการศึกษาของจังหวัดน่านมีตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีจำนวนสถานศึกษาทั้งสิ้น 441 แห่ง กระจายอยู่ในอำเภอต่างๆ โดยอำเภอที่มีสถานศึกษาตั้งอยู่มากที่สุด ได้แก่ อำเภอเวียงสา เมืองน่าน ปัว และท่าวังผา ตามลำดับ นอกจากนี้ยังมีสถานศึกษาในระดับอุดมศึกษา 2 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาวิทยาเขตน่าน และมหาวิทยาลัยราชภัฏจังหวัดน่าน

- บริการด้านสาธารณสุข จังหวัดน่านมีโรงพยาบาลทั้งสิ้น 15 แห่ง ทั้งหมดเป็นของรัฐบาล มีจำนวนเตียง 920 เตียง มีแพทย์ 75 คน และทันตแพทย์ 24 คน รองรับผู้ป่วยทั้งสิ้น 1,770,886 คน นอกจากนี้ยังมีแพทย์แผนไทยกระจายอยู่ตามอำเภอต่างๆ

สังคมและวัฒนธรรม

1) ประวัติศาสตร์ จังหวัดน่านมีร่องรอยการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีการสำรวจพบหลักฐานทางโบราณคดีหลายแหล่ง มีร่องรอยการสร้างเมืองโบราณมาตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 1825 คือ เมืองวรรณคร (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอบัว)

2) สภาพสังคม ประชาชนในจังหวัดน่านส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา มีวัดทั้งหมด 356 แห่ง

3) กลุ่มชาติพันธุ์ จังหวัดน่านประกอบด้วยประชาชนหลากหลายชาติพันธุ์ ได้แก่

- ไทยวน เป็นคนกลุ่มใหญ่ของเมืองน่าน ตั้งบ้านเรือนบนที่ราบลุ่มริมแม่น้ำน่าน ประกอบอาชีพเกษตรกรรม

- ไทลื้อ มีถิ่นฐานเดิมอยู่บริเวณชายแดนพื้นที่รอยต่อระหว่างสิบสองปันนา เชียงตุง ลาว และล้านนา อพยพเข้ามาในประเทศไทยหลายครั้ง ด้วยเหตุผลด้านการเมือง การปกครอง การดำรงชีวิต การค้าขาย รวมทั้งการอพยพตามเครือญาติ

- ลัวะ (ลิน) เป็นกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานมาแต่ดั้งเดิม และอพยพจากเมืองไชยบุรี สปป.ลาว มาในช่วงหลัง ชนเผ่าลัวะ มักตั้งบ้านเรือนบนพื้นที่สูงระหว่าง 2,500-3,000 ฟุตจากระดับน้ำทะเลปานกลาง บริเวณลำน้ำสาขาแม่น้ำน่าน (ลำน้ำวาง ลำน้ำว้า และลำน้ำนาง) ปัจจุบัน อำเภอเฉลิมพระเกียรติเป็นอำเภอที่มีชาวลัวะตั้งถิ่นฐานมากที่สุด รองลงมาคือ อำเภอบ่อเกลือ ปัว พังซาง และเชียงกลาง

- ขมุ สันนิษฐานว่า ชนกลุ่มนี้ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามหมู่บ้านชายแดนเมืองน่านและลาว เมื่อประมาณเกือบ 200 ปีก่อน มี 2 กลุ่ม คือ ขมุ (ลาว เรียกว่า ข่า) หรือ “ข่าลาว” อยู่ใต้อำนาจหลวงพระบาง และขมุที่อยู่ใต้อำนาจของน่าน เรียก “ข่าแคว้น”

- ม้ง (แม้ว) ชนกลุ่มนี้อพยพมาอยู่เมืองน่านราว พ.ศ. 2433-2442 มีความสามารถในด้านการค้า เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ลิ้นจี่ ลำไย และทำเครื่องเงิน

- เย้า (เมี่ยน) ถิ่นเดิมอยู่แถบมณฑลยูนนาน สุนหน่า กวางสี กวางเจา และทางตะวันออกของประเทศจีน ตั้งบ้านเรือนอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลกว่า 1,000 เมตร ปัจจุบันอำเภอเมืองน่าน มีชาวมี่ยนอาศัยอยู่มากที่สุด

- มลาบรี (ผีตองเหลือง) สันนิษฐานว่าเป็นเผ่าผสมชนชาติละว้าที่หนีร่นกลุ่มชนไทไปอยู่ตามป่าเขา ในแขวงไชยบุรี สปป.ลาว เมื่อประมาณ 800 กว่าปีมาแล้ว เดิมดำรงชีพด้วยการเก็บของป่าล่าสัตว์ ไม่ตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่ง สร้างเพียงเพิงมุงใบตอง และจะย้ายถิ่นเมื่อใบตองเริ่มแห้งคือเปลี่ยนเป็นสีเหลือง ปัจจุบันมลาบรีตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อำเภอเวียงสา และได้ถูกกลืนกลายเป็นวัฒนธรรมไปหมดแล้ว

ประชากร

1) จำนวนประชากร สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย รายงาน ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2551 ว่า ประชากรจังหวัดน่านมีจำนวนรวมทั้งสิ้น 475,984 คน เป็นชาย 240,113 คน และหญิง 235,871 คน โดยมีสัดส่วนประชากรเพศชาย 100 คนต่อประชากรเพศหญิง 98 คน แสดงดังตารางที่ 2-3 อำเภอที่มีประชากรมากที่สุด คือ อำเภอเวียงสา รองลงมาได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอปัว และอำเภอท่าวังผา โดยอำเภอที่มีประชากรน้อยที่สุด คือ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ

ข้อมูลจำนวนประชากรในระบบทะเบียนของสำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ณ เดือนธันวาคม 2551 รายงานว่า ประชากรในระบบทะเบียนของจังหวัดน่าน เป็นประชากรสัญชาติไทยจำนวน 470,644 คน และสัญชาติอื่นๆ จำนวน 1,826 คน ที่เหลือเป็นประชากรที่อยู่ระหว่างการจำแนกสถานะในระบบทะเบียน

ตารางที่ 2-2 จำนวนประชากร และบ้าน แยกรายอำเภอ และเทศบาล จังหวัดน่าน (ธันวาคม 2551)

จังหวัด/อำเภอ	ชาย	หญิง	รวม	สัดส่วนประชากร	จำนวนบ้าน
อำเภอเมืองน่าน	30,903	30,322	61,225	12.86	20,026
อำเภอแม่จริม	6,776	6,374	13,150	2.76	3,413
อำเภอบ้านหลวง	6,141	5,906	12,047	2.53	3,549
อำเภอนาน้อย	15,080	14,768	29,848	6.27	8,800
อำเภอปัว	26,974	26,524	53,498	11.24	14,022
อำเภอท่าวังผา	23,308	22,926	46,234	9.71	12,492
อำเภอเวียงสา	33,755	33,063	66,818	14.04	20,808
อำเภอทุ่งช้าง	7,500	7,417	14,917	3.13	4,306
อำเภอเชียงกลาง	9,226	8,959	18,185	3.82	5,135
อำเภอนาหมื่น	7,590	7,271	14,861	3.12	4,059
อำเภอสันติสุข	8,034	7,685	15,719	3.30	4,332
อำเภอบ่อเกลือ	7,502	7,091	14,593	3.07	4,074
อำเภอสองแคว	6,061	5,671	11,732	2.46	3,062
อำเภอเฉลิมพระเกียรติ	4,721	4,561	9,282	1.95	2,683
อำเภอภูเพียง	17,823	17,665	35,488	7.46	11,391
เทศบาลตำบลเชียงกลาง	5,078	5,109	10,187	2.14	3,332
เทศบาลตำบลทุ่งช้าง	1,832	1,730	3,562	0.75	1,266
เทศบาลตำบลเวียงสา	1,498	1,708	3,206	0.67	1,063
เทศบาลตำบลท่าวังผา	2,623	2,752	5,375	1.13	2,101
เทศบาลตำบลปัว	5,327	5,588	10,915	2.29	3,541
เทศบาลตำบลน่าน้อย	1,347	1,449	2,796	0.59	1,079
เทศบาลตำบลหนองแดง	1,200	1,193	2,393	0.50	904
เทศบาลเมืองน่าน	9,814	10,139	19,953	4.19	8,820
รวมจังหวัดน่าน	240,113	235,871	475,984	100	144,258

ที่มา : สำนักงานบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

2) โครงสร้างทางประชากร ข้อมูลจำนวนประชากรรายอายุและเพศ ที่สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย รายงาน ณ เดือนธันวาคม 2551 มีจำนวนประชากรสัญชาติไทยเพศชายจำนวน 237,436 คนและเพศหญิงจำนวน 233, 208 คน แสดงดัง ตารางที่ 2-4 ประชากรร้อยละ 69.54 อยู่ในวัยแรงงาน (อายุ 15- 59 ปี) โดยมีประชากรวัยเด็ก (อายุ 0-14 ปี)ร้อยละ 18.49 และประชากรสูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) ร้อยละ 11.97

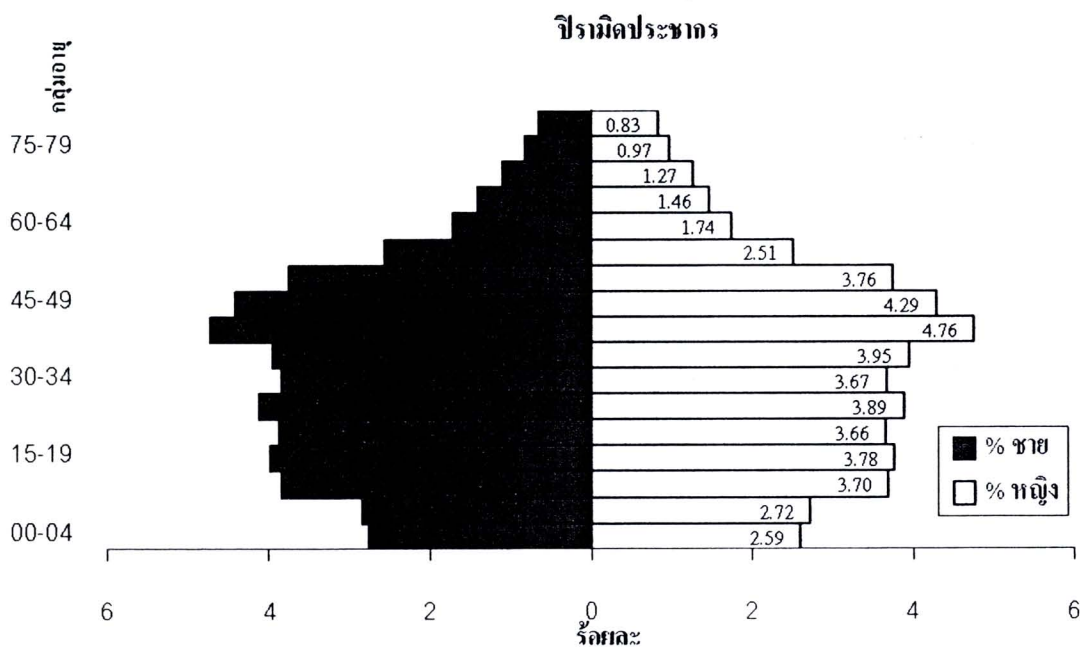
พิจารณาแผนภูมิปิรามิดประชากร ซึ่งแสดงโครงสร้างประชากรรายอายุและเพศของจังหวัดน่าน (แผนภูมิที่ 2-1) จะเห็นว่า มีลักษณะเป็นทรงเจดีย์ที่ฐานเริ่มเรียวเล็กลง โดยเฉพาะช่วงเวลา 10 ปีที่ผ่านมา ซึ่งแสดงให้เห็นแนวโน้มว่า จังหวัดน่านมีจำนวนประชากรวัยเด็กลดลงเรื่อยๆ ทั้งนี้ น่าจะเป็นผลมาจากการที่ประชากรนิยมมีบุตรลดลง

ตารางที่ 2-3 โครงสร้างประชากรสัญชาติไทยรายอายุและเพศ จังหวัดน่าน ปี พ.ศ. 2551

กลุ่มอายุ	ชาย	% ชาย	หญิง	% หญิง	รวม	% รวม
00-04	13,033	2.77	12,207	2.59	25,240	5.36
05-09	13,421	2.85	12,814	2.72	26,235	5.57
10-14	18,147	3.86	17,396	3.70	35,543	7.55
15-19	18,752	3.98	17,767	3.78	36,519	7.76
20-24	18,253	3.88	17,219	3.66	35,472	7.54
25-29	19,410	4.12	18,297	3.89	37,707	8.01
30-34	18,091	3.84	17,280	3.67	35,371	7.52
35-39	18,629	3.96	18,575	3.95	37,204	7.90
40-44	22,261	4.73	22,419	4.76	44,680	9.49
45-49	20,792	4.42	20,189	4.29	40,981	8.71
50-54	17,720	3.77	17,691	3.76	35,411	7.52
55-59	12,103	2.57	11,836	2.51	23,939	5.09
60-64	8,054	1.71	8,212	1.74	16,266	3.46
65-69	6,638	1.41	6,866	1.46	13,504	2.87
70-74	5,175	1.10	5,987	1.27	11,162	2.37
75-79	3900	0.83	4,557	0.97	8,457	1.80
80+	3057	0.65	3896	0.83	6,953	1.48
รวม	237,436	50.45	233,208	49.55	470,644	100.00

ที่มา: สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

หมายเหตุ: ประชากรวัยแรงงาน (15-59ปี) ร้อยละ 69.54
ประชากรวัยเด็ก (0-14ปี) ร้อยละ 18.49
ประชากรวัยสูงอายุ (60ปีขึ้นไป) ร้อยละ 11.97

ภาพที่ 2-2 โครงสร้างประชากรสัญชาติไทย รายอายุและเพศ จังหวัดน่าน ปี 2551

สภาพเศรษฐกิจ

1) **ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP)** เมื่อพิจารณาผลิตภัณฑ์มวลรวมแยกตามสาขา พบว่า ปี พ.ศ. 2551 ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดน่านเท่ากับ 24,263 ล้านบาท โดยอยู่ในภาคการเกษตรร้อยละ 38.23 รองลงมา คือ การค้าปลีกและค้าส่ง ร้อยละ 12.15 มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวเท่ากับ 49,827 บาทต่อคนต่อปี (ตารางที่ 2-5)

2) **การประกอบอาชีพ**

ประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดน่านประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ และมีอาชีพหัตถกรรม การทอผ้าเป็นอาชีพสำรอง

- **เกษตรกรรม** เป็นอาชีพหลักของชาวน่าน ที่สำคัญได้แก่ การเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ การประมง และการทำป่าไม้ โดยพืชผลที่เกษตรกรนิยมทำการเพาะปลูกได้แก่ ข้าว ข้าวโพด ฝ้าย ยาสูบ ผลไม้ที่สำคัญ คือ ทุเรียน มังคุด สำหรับการเลี้ยงสัตว์ ส่วนใหญ่เลี้ยงไว้ตามบ้านเรือนเพื่อใช้บริโภคและใช้แรงงานมากกว่าเพื่อการค้า สัตว์ที่เกษตรกรนิยมเลี้ยง คือ ไก่ โค สุกร กระบือและเป็ด

- **อุตสาหกรรม** ส่วนใหญ่จะเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนหรือหัตถกรรม ที่สำคัญได้แก่ การทำผ้าหม้ออ้อม การทำเฟอร์นิเจอร์ไม้สัก การแกะสลักไม้ เป็นต้น

- **พาณิชยกรรม** ส่วนใหญ่เป็นธุรกิจขนาดเล็กและเป็นกิจการประเภทรับซื้อสินค้าทางการเกษตร เช่น ถั่วเหลือง ครั่ง ข้าวโพดและพืชไร่อื่นๆ ตลอดจนการขายปลีกขายส่งสินค้าอุปโภคบริโภค

ตารางที่ 2-4 ผลผลิตจำนวรวรวมจังหวัดน่านปี พ.ศ.2551

สาขาการผลิต	มูลค่า (ล้านบาท)	ร้อยละ
เกษตรกรรม	9,276	38.23
อุตสาหกรรม	1,750	7.21
โรงแรม/ภัตตาคาร	161	0.66
ค้าปลีก/ค้าส่ง	2,948	12.15
ก่อสร้าง	942	3.88
ผลผลิตจำนวรวรวม	24,263	ล้านบาท
รายได้เฉลี่ยต่อหัว	49,827	บาทต่อคนต่อปี

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

2.2 พื้นที่ศึกษา อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน

ลักษณะทางกายภาพ

อำเภอเชียงกลาง พื้นที่รวมทั้งสิ้น 297.11 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 185,693.75 ไร่ สภาพภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบเชิงเขาและภูเขา โดยมีพื้นที่ราบประมาณร้อยละ 20 ของพื้นที่ทั้งหมด มีลำน้ำน่านไหลผ่านกลางพื้นที่อำเภอเชียงกลาง

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดต่อกับ อำเภอทุ่งช้าง และอำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอปัว และอำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอปัว จังหวัดน่าน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบมรสุมเมืองร้อนมี 3 ฤดู โดยฤดูร้อนเริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ - พฤษภาคม สภาพอากาศร้อนมากอุณหภูมิสูงสุดในเดือนเมษายนเฉลี่ยประมาณ 42 องศาเซลเซียส ส่วนฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม-พฤศจิกายน ปริมาณฝนตกเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 1,286 มม. และฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน-กุมภาพันธ์ อุณหภูมิต่ำสุดในเดือนธันวาคมเฉลี่ยประมาณ 5 องศาเซลเซียส

สภาพการเมืองการปกครอง

อำเภอเชียงกลาง แบ่งเขตการปกครอง ตาม พ.ร.บ.ลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ออกเป็น 6 ตำบล 60 หมู่บ้าน ดังนี้

ตารางที่ 2-5 รายชื่อหมู่บ้านในแต่ละตำบล ในอำเภอเชียงกลาง

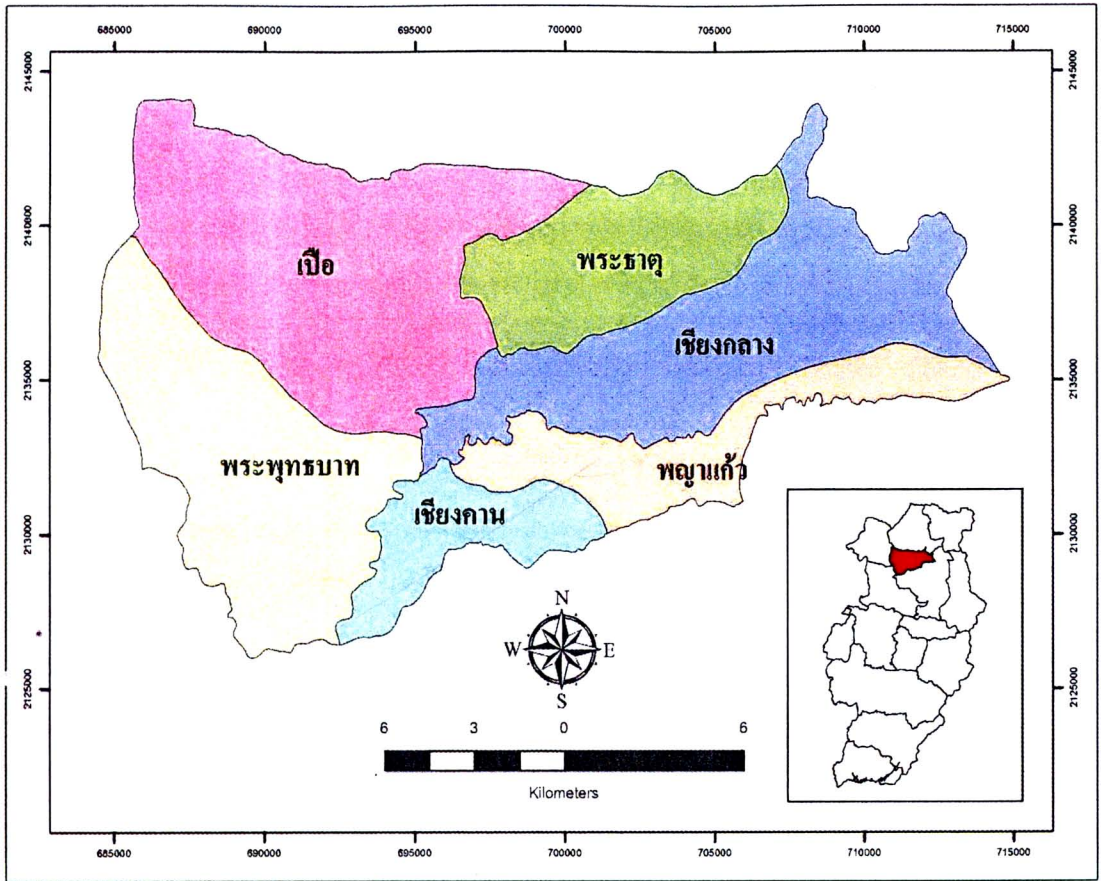
หมู่ที่	ต.เปือ	ต.เชียงกลาง	ต.พระธาตุ	ต.พระพุทธรบาท	ต.พญาแก้ว	ต.เชียงคาน
1	บ.หนองแดง	บ.ศรีอุดม	บ.คอนแก้ว	บ.ชาววา	บ.น้ำคา	บ.ตัดใหม่
2	บ.นาหนูน	บ.เชียงโคม	บ.พร้าว	บ.สดี	บ.คันทนา	บ.ใหม่วังเคียน
3	บ.น้ำอ้อ	บ.เจดีย์	บ.หัวน้ำ	บ.วังทอง	บ.พลุ	บ.คอนแท่น
4	บ.สันทนา	บ.คู	บ.กลาง	บ.ภูแหน	บ.พญาแก้ว	บ.วังกำ
5	บ.วังว่า	บ.สบกอน	บ.สร้อยพร้าว	บ.ไฮหลวง	บ.ผาน้ำฮ้อย	บ.คู
6	บ.ห้วยเลื่อน	บ.หนอง	บ.ป่ารก	บ.ป่าเลา	บ.เกวต	
7	บ.คอนสบเปือ	บ.ชี	บ.ห้วยแก้ว	บ.แคว้ง	บ.ม่วง	
8	บ.ป่าแดง	บ.กอก	บ.พวงพยอม	บ.เหล่า		
9	บ.ส้อ	บ.จิว	บ.เด่นธรา	บ.อ้อ		
10	บ.หนองผุก	บ.เจดีย์ 2	บ.หนองปลา	บ.ตัด		
11	บ.รัชดา	บ.สบกอน 2				
12	บ.เด่นพัฒนา	บ.ร่มไทร				
13	บ.ห้วยพ่าน	บ.สบกอน 3				
14	บ.น้ำมีด					
15	บ.รัชดา 2					

ตารางที่ 2-6 รายชื่อตำบล จำนวนหมู่บ้าน ครั้วเรือนและครั้วเรือนเกษตรในอำเภอเชียงกลาง

ตำบล	จำนวนหมู่บ้าน	จำนวนครั้วเรือน	ครั้วเรือนเกษตร
เชียงกลาง	13	2,382	1,698
เปือ	15	2,000	1,214
พระพุทธรบาท	10	1,408	1,267
พระธาตุ	10	1,001	871
เชียงคาน	5	481	431
พญาแก้ว	7	914	813
รวม	60	8,186	6,494

ส่วนรูปแบบการปกครอง ประกอบด้วย

- เทศบาล 1 แห่ง คือ เทศบาลตำบลเชียงกลาง มีพื้นที่ 58 ตารางกิโลเมตรครอบคลุมพื้นที่ 21 หมู่บ้านใน 3 ตำบล คือ ตำบลเชียงกลาง ตำบลเปือ และตำบลพญาแก้ว
- องค์การบริหารส่วนตำบล 4 แห่ง คือ
 - 1) องค์การบริหารส่วนตำบลพระพุทธรบาท จัดตั้งเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2540 ครอบคลุมพื้นที่ 15 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลพระพุทธรบาท 10 หมู่บ้านและตำบลเชียงคาน 5 หมู่บ้าน
 - 2) องค์การบริหารส่วนตำบลพระธาตุ จัดตั้งเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2540 มีพื้นที่ 48 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 10 หมู่บ้านในตำบลพระธาตุ
 - 3) องค์การบริหารส่วนตำบลเชียงกลาง จัดตั้งเมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 2542 ครอบคลุมพื้นที่ 10 หมู่บ้าน คือ ตำบลเชียงกลาง 6 หมู่บ้านและตำบลพญาแก้ว 4 หมู่บ้าน
 - 4) องค์การบริหารส่วนตำบลเปือ จัดตั้งเมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 2542 มีพื้นที่ 72 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 9 หมู่บ้านของตำบลเปือ

ภาพที่ 2-3 ตำบลในอำเภอเชียงกลาง

แหล่งน้ำ

พื้นที่อำเภอเชียงกลาง มีแหล่งน้ำสำคัญเพื่อใช้อุปโภคบริโภคและเพื่อใช้ในการเกษตร 4 สาย คือ

1. แม่น้ำน่าน ไหลผ่านตำบลเปือ ตำบลเชียงกลาง ตำบลเชียงคาน และตำบลพระพุทธบาท
2. ลำน้ำเปือ ไหลผ่านตำบลพระธาตุ และตำบลเปือ ลงสู่แม่น้ำน่าน
3. ลำน้ำคอน ไหลผ่านตำบลเชียงกลาง และตำบลพระธาตุ ลงสู่แม่น้ำน่าน
4. ลำน้ำหุย ไหลผ่านตำบลพระพุทธบาท ลงสู่แม่น้ำน่าน

ประชากร

รายงานสถิติจำนวนประชากร และบ้าน รายจังหวัด รายอำเภอ และรายตำบล ณ เดือน

ธันวาคม พ.ศ. 2551

ตารางที่ 2-7 จำนวนประชากรและบ้านแยกเป็นรายตำบล

ตำบล	ชาย	หญิง	รวม	จำนวนบ้าน
ตำบลเชียงกลาง	1,236	1,254	2,490	733
ตำบลเปือ	1,715	1,643	3,358	982
ตำบลเชียงคาน	859	817	1,676	496
ตำบลพระธาตุ	1,934	1,891	3,825	1,029
ตำบลพญาแก้ว	847	790	1,637	449
ตำบลพระพุทธบาท	2,635	2,564	5,199	1,446
รวม	9,226	8,959	18,185	5135

ที่มา : สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

ด้านเศรษฐกิจ

ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว ยาสูบ ข้าวโพด ส้มสีทอง ลำไย มะม่วง มะขาม ผลผลิตพืชไร่ ได้แก่ ข้าวโพด ถั่วเหลือง ยาสูบ ข้าวบาร์เลย์ ซึ่งมีปริมาณที่เพียงพอสำหรับอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตและการส่งออกแต่ปัจจุบันยังไม่มีตลาดรองรับที่เพียงพอ ทำให้ราคาของผลผลิตตกต่ำ อาชีพอื่นๆ ของประชากร ได้แก่ ค้าขาย รับจ้าง (ส่วนใหญ่ไปเป็นแรงงานรับจ้างที่ต่างจังหวัด)

นอกจากนี้ มีการทำอุตสาหกรรมในครัวเรือน ได้แก่ โรงบ่มใบยา ทำดอกไม้ประดิษฐ์ส่งต่างประเทศ และผลิตสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ได้แก่

- ผลิตภัณฑ์ประเภทอาหาร น้ำพริกปลา น้ำผึ้งบริสุทธิ์ แคบหมู ขนมกรอบเค็ม สมุนไพร ขนมจีบ
- ผลิตภัณฑ์ประเภทผ้าและเครื่องแต่งกาย ผ้าซิ่นลายขิด ผ้าลายขิดยกมุก ผ้าทอพื้นเมือง
- ผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องใช้และเครื่องประดับตกแต่ง ผ้าทอปูโต๊ะ เบาะรองนั่ง หมอนอิง กระเป๋าปักลายชาวเขา กระเป๋ามัดถัก ผ้าห่มกันหนาว หมวกจักสาน พรหม และตะกร้าหวาย

ด้านการเงินการธนาคาร อำเภอเชียงกลาง มีธนาคาร 2 แห่ง คือ ธนาคารออมสิน (สาขาย่อย) และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

ตารางที่ 2-9 ข้อมูลพื้นฐานเกษตรกรรายตำบล อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน

รายการ/ชนิดพืช	เชียงกลาง	เชียงคาน	พญาแก้ว	พระพุทธรบาท	พระธาตุ	เปือ	รวม
พื้นที่ทั้งหมด	47,195	23,447	41,602	21,697	30,217	43,743	207,901
ครัวเรือนเกษตรกร	1,698	431	813	1,267	871	1,414	6,494
พื้นที่การเกษตร	13,644	6,526	5,385	7,015	2,867	6,144	41,581
ข้าวนาปี	4,232	675	1,260	2,909	1,372	3,110	13,558
ข้าวนาปรัง	73	19	-	57	-	-	149
ข้าวไร่	2,050	215	842	403	370	542	4,422
พืชผัก	91	21	135	183	50	514	994
ยางพารา	33	30	-	34	20	-	117
ไม้สัก	60	19	-	107	30	22	238
ไผ่รวก	11	23	-	69	75	73	251
เงาะ	7	27	-	15	-	-	49
ลำไย	1,426	215	842	403	41	803	3,730
มะม่วง	15	32	195	55	-	115	412
ลิ้นจี่	466	15	175	13	236	167	1,072
ถั่วเหลือง	482	40	102	484	-	390	1,498
ถั่วลิสง	439	65	96	68	36	78	782
ถั่วเขียว	5	11	-	7	-	143	166
ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	1,304	450	300	765	840	633	4,292
ข้าวโพดหวาน	92	15	-	36	-	245	388
ยาสูบพื้นเมือง	-	729	135	2,400	-	-	3,264
ยาสูบโรงงาน	57	-	-	-	86	96	239
ส้มเขียวหวาน	-	37	18	16	-	152	223
มะขามหวาน	-	-	120	-	-	11	131

ด้านสังคม

1) การรวมกลุ่มทางสังคม เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม จึงมีการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ด้านการเกษตร ทั้งด้านการผลิต การตลาด และการลงทุน ได้แก่

1. กลุ่มวิสาหกิจชุมชน	37	กลุ่ม
2. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร	49	กลุ่ม
3. กลุ่มยุวเกษตรกร	5	กลุ่ม
4. กลุ่มส่งเสริมการผลิต	12	กลุ่ม

2) การดำเนินงานตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อำเภอเชียงกลางได้ดำเนินการจัดตั้งหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงขึ้น โดยปี 2549 มีหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง 6 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านวังทอง ตำบลพระพุทธรบาท บ้านเชียงโคม ตำบลเชียงกลาง บ้านห้วยฮิ้น ตำบลเปือ บ้านคู ตำบลเชียงคาน บ้านกลาง ตำบลพระธาตุ และบ้านคันทา ตำบลพญาแก้ว และปี 2550 ได้ดำเนินการตามนโยบายเศรษฐกิจพอเพียงอีก 24 หมู่บ้าน รวมเป็น 30 หมู่บ้าน

3) บริการสาธารณสุข การให้บริการสาธารณสุขในอำเภอเชียงกลางรับผิดชอบโดยสำนักงานสาธารณสุขอำเภอเชียงกลาง มีสถานพยาบาลของรัฐ 9 แห่ง คือ โรงพยาบาลชุมชนเชียงกลาง 1 แห่ง สถานีอนามัย 7 แห่ง ได้แก่ สถานีอนามัยตำบลเปือ สถานีอนามัยบ้านส้อ ตำบลเปือ สถานีอนามัยตำบลพญาแก้ว สถานีอนามัยตำบลพระธาตุ สถานีอนามัยบ้านจิว สถานีอนามัยตำบลพระพุทธรบาท สถานีอนามัยบ้านชีตำบลเชียงกลาง และสำนักงานสาธารณสุขชุมชนผาน้ำย้อยตำบลพญาแก้ว นอกจากนี้ยังมีสถานพยาบาลของเอกชนอีก 1 แห่ง คือ สถานพยาบาลคริสเตียน

การท่องเที่ยว

อำเภอเชียงกลางมีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่

1) วัดหนองแดง (สถาปัตยกรรมไทลื้อ) ตั้งอยู่บ้านหนองแดง หมู่ที่ 1 ตำบลเปือ ห่างจากที่ว่าการอำเภอ 2 กิโลเมตร เป็นโบราณสถานเก่าแก่ของล้านนาไทย ก่อสร้างโดยช่างชาว-ไทลื้อ (แคว้นสิบสองปันนา) มีอายุประมาณ 200 ปีเศษ ตัววิหารกว้าง 10.70 เมตร ยาว 17.60 เมตร กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2524 ปัจจุบันได้มีการภูมิทัศน์ที่สวยงามเป็นศูนย์กลางแหล่งเรียนรู้ชุมชน

2) น้ำตกตาคม่าน ตั้งอยู่บ้านวังทอง หมู่ที่ 3 ตำบลพระพุทธรบาท ห่างจากที่ว่าการอำเภอ 11 กิโลเมตร มีทางรถยนต์ซึ่งเป็นถนนคอนกรีต สภาพน้ำตกมีลักษณะเป็นขั้นหิน สลับซับซ้อนลดหลั่นเป็นชั้นๆ 6 ชั้น บริเวณน้ำตกชั้นที่ 1 มีความสูงประมาณ 30 เมตร มีแอ่งน้ำที่เหมาะสมแก่การแหวกว่ายน้ำเล่นน้ำ ชั้นที่ 2 มีความสูงประมาณ 50 เมตร เป็นน้ำตกที่มีความสวยงามมากสำหรับน้ำตกทั้ง 6 ชั้น มีชื่อเรียกกันตั้งแต่อดีตดังนี้ ตาคม่าน ผาคันไถ ผาหัวช้าง ผาจ้อม ตาดลิง และตาดหมอก(ห้วยหก)

3) พระพุทธบาทจำลอง (พระบาทตากผ้า) ตั้งอยู่บ้านเหล่า หมู่ที่ 8 ตำบลพระพุทธบาท ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 7 กิโลเมตร เป็นโบราณสถานเก่าแก่เป็นที่เคารพบูชาของประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะราษฎรตำบลเชียงคานและตำบลพระพุทธบาท มีขนาดกว้าง 60 เซนติเมตร ยาว 100 เซนติเมตร เดิมทำมาจากไม้ประดู่ มีอายุประมาณ 100 ปีเศษ

4) แก่งมะพร้าวแก้ว ตั้งอยู่บ้านตึ๊ด หมู่ที่ 10 ตำบลพระพุทธบาท ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 11 กิโลเมตร มีลักษณะเป็นโขดหิน ลานหินขวางกั้นลำน้ำน่าน ลดหล่นกันไปถึง ชั้นมีระยะทางยาวถึง 3 กิโลเมตร มีชื่อที่ใช้เรียกกันมาแต่อดีต ดังนี้

1. แก่งพลายเหล่า	2. แก่งคด	3. แก่งเสียดัน
4. แก่งผาวัว	5. แก่งสองห้อง	6. แก่งเตา
7. แก่งลิ้มรอย	8. แก่งผาเสียม	9. แก่งผานาง

สองฟากฝั่งลำน้ำน่านมีลักษณะเป็นภูเขาและป่าไม้อุดมสมบูรณ์ รมรื่น สวยงาม เหมาะแก่การพักผ่อน ตั้งแคมป์ค้างแรม สำหรับผู้นิยมการผจญภัย การเดินทางไปได้ ทางลำน้ำน่านไปหยุดพักตรงจุดพัก

5) พระธาตุคอนแก้ว ตั้งอยู่บริเวณบ้านคอนแก้ว หมู่ที่ 1 ตำบลพระธาตุ ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 7 กิโลเมตร เป็นโบราณสถานที่เคารพนับถือเก่าแก่ของชาวบ้านอำเภอเชียงกลาง โดยเฉพาะราษฎรตำบลเปือ และตำบลพระธาตุ

6) น้ำตกนาอู่ ตั้งอยู่บ้านหนองปลา หมู่ 10 ตำบลพระธาตุ ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 15 กิโลเมตร

7) อ่างน้ำเลียบ ตั้งอยู่บ้านคอนแท่น หมู่ที่ 3 ตำบลเชียงคาน ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 8 กิโลเมตร เป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ รอบบริเวณอ่างรมรื่นไปด้วยป่าไม้ธรรมชาติ เหมาะแก่การพักผ่อนและตกปลา

8) เมืองพระพุทธศาสนา ตั้งอยู่บ้านน้ำคา หมู่ที่ 1 ตำบลพญาแก้ว ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 4 กิโลเมตร เป็นสถานที่จำลองสถานสำคัญในพุทธประวัติเช่น สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา และปรินิพพาน เป็นต้น ปัจจุบันเป็นสถานที่ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และฝึกอบรมปฏิบัติธรรม

9) ไร่จุฑามาศ รีสอร์ท ตั้งอยู่บ้านน้ำอ้อ หมู่ที่ 3 ตำบลเปือ ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 8 กิโลเมตร เป็นสถานที่ พักผ่อนหย่อนใจ ที่รมรื่นสวยงาม มีห้องพักและสถานที่จัดประชุมสัมมนาของเอกชน เปิดให้บริการทุกวัน

10) ฝ่ายข้อมือเหล็ก (ฝ่ายน้ำกอน) ตั้งอยู่บ้านพญาแก้ว หมู่ที่ 4 ตำบลพญาแก้ว ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 5 กิโลเมตร เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาและสัตว์ธรรมชาติ ขุนเขาและสายน้ำ

11) พระธาตุศรีบัวแบ่งเทพมงคล(ธาตุวัดคาว) ตั้งอยู่ที่บ้านเจดีย์ หมู่ 3 ตำบลเชียงกลาง ห่างจากที่ว่าการอำเภอ ประมาณ 3 กิโลเมตร เป็นพระธาตุเก่าแก่ทรงระฆังคว่ำที่สูงเด่นเป็นสง่าสวยงาม และศักดิ์สิทธิ์

12) พระธาตุจอมกิตติ ตั้งอยู่ที่บ้านป่าเลา หมู่ที่ 6 ตำบลพระพุทธบาท ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 5 กิโลเมตร ประดิษฐานสูงเด่นเป็นสง่าอยู่บนเนินเขา เป็นที่เคารพนับถือของชาวเชียงกลางโดยเฉพาะชาวบ้าน ตำบลพระพุทธบาทและตำบลเชียงคาน

13) อ่างเก็บน้ำน้ำส้อ ตั้งอยู่บ้านส้อ หมู่ 9 ตำบลเปือย ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 8 กิโลเมตร เป็นแหล่งเก็บกักน้ำสำหรับเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์นอกจากนั้นยังเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ มีธรรมชาติที่สวยงาม

โบราณสถาน/โบราณวัตถุ แหล่งโบราณสถานที่สำคัญของอำเภอเชียงกลาง ได้แก่

- 1) วัดหนองแดง บ้านหนองแดง ม.1 ต.เปือย อ.เชียงกลาง
- 2) พระพุทธบาทจำลอง บ้านเหล่า ม.8 ต.พระพุทธบาท อ.เชียงกลาง
- 3) พระธาตุคอนแก้ว บ้านคอนแก้ว ม.1 ต.พระธาตุ อ.เชียงกลาง
- 4) พระธาตุวัดคาว บ้านเจดีย์ ม.3 ต.เชียงกลาง
- 5) พระธาตุจอมกิตติ บ้านป่าเลา ม.6 ต.พระพุทธบาท อ.เชียงกลาง

2.3 พื้นที่ศึกษา อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน

ลักษณะทางกายภาพ

อำเภอทุ่งช้างตั้งอยู่ทางทิศเหนือสุดของจังหวัดน่าน บนทางหลวงหมายเลข 1080 ระยะทางห่างจากจังหวัดน่าน 90 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 806.731 ตารางกิโลเมตร หรือ 504,206.875 ไร่ ลักษณะทั่วไปเป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อน พื้นที่เป็นภูเขาถึง ร้อยละ 90

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดต่อกับ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอเฉลิมพระเกียรติและอำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อำเภอสองแควและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ลักษณะภูมิอากาศ

มีอากาศร้อนจัดในฤดูร้อน หนาวจัดในฤดูหนาว และฝนตกชุกในฤดูฝน

สภาพการเมืองการปกครอง

อำเภอทุ่งช้าง แบ่งเขตการปกครอง ตาม พ.ร.บ.ลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ออกเป็น 4 ตำบล 40 หมู่บ้าน ดังนี้

ตารางที่ 2-9 รายชื่อหมู่บ้านในแต่ละตำบล ในอำเภอทุ่งช้าง

หมู่ที่	ต.และ	ต.งอบ	ต.ปอน	ต.ทุ่งช้าง
1	บ.ทุ่งอ้าว	บ.งอบศาลา	บ.น้ำเลียง	บ.สลี
2	บ.ศาลา	บ.ห้วยสะแดง	บ.ไร่ไทรงาม	บ.ทุ่งช้าง
3	บ.คอนชัย	บ.ภูคำ	บ.หล่ายทุ่ง	บ.น้ำพิ
4	บ.เวียงสอง	บ.ทุ่งสุน	บ.หนองคำ	บ.ห้วยยาง
5	บ.สันกลาง	บ.งอบเหนือ	บ.ใหม่	บ.ทุ่งผึ่ง
6	บ.มอญ	บ.น้ำลาด	บ.ปอน	บ.แพะกลาง
7	บ.วังผา	บ.ขุนน้ำลาด	บ.ป่าเปือย	บ.ปางแก
8	บ.น้ำสอ	บ.งอบใต้	บ.เฉลิมราช	
9	บ.เพ็ญสูง	บ.งอบกลาง		
10	บ.น้ำพา	บ.ได้ร่มโพธิ์ทอง		
11	บ.ป่าเต้า	บ.มณีพุกฤษ์		
12	บ.น้ำสอใต้			
13	บ.ควงคำ			
14	บ.ประดู่			

ตารางที่ 2-10 รายชื่อตำบล จำนวนหมู่บ้าน ครั้วเรือนและครั้วเรือนเกษตรในอำเภอทุ่งช้าง

ตำบล	จำนวนหมู่บ้าน	จำนวนครั้วเรือน	ครั้วเรือนเกษตร
และ	14	1,198	733
งอบ	11	1,268	979
ปอน	8	795	590
ทุ่งช้าง	7	1,145	733
รวม	40	4,406	3,396

ที่มา: สำนักงานเกษตรจังหวัดน่าน

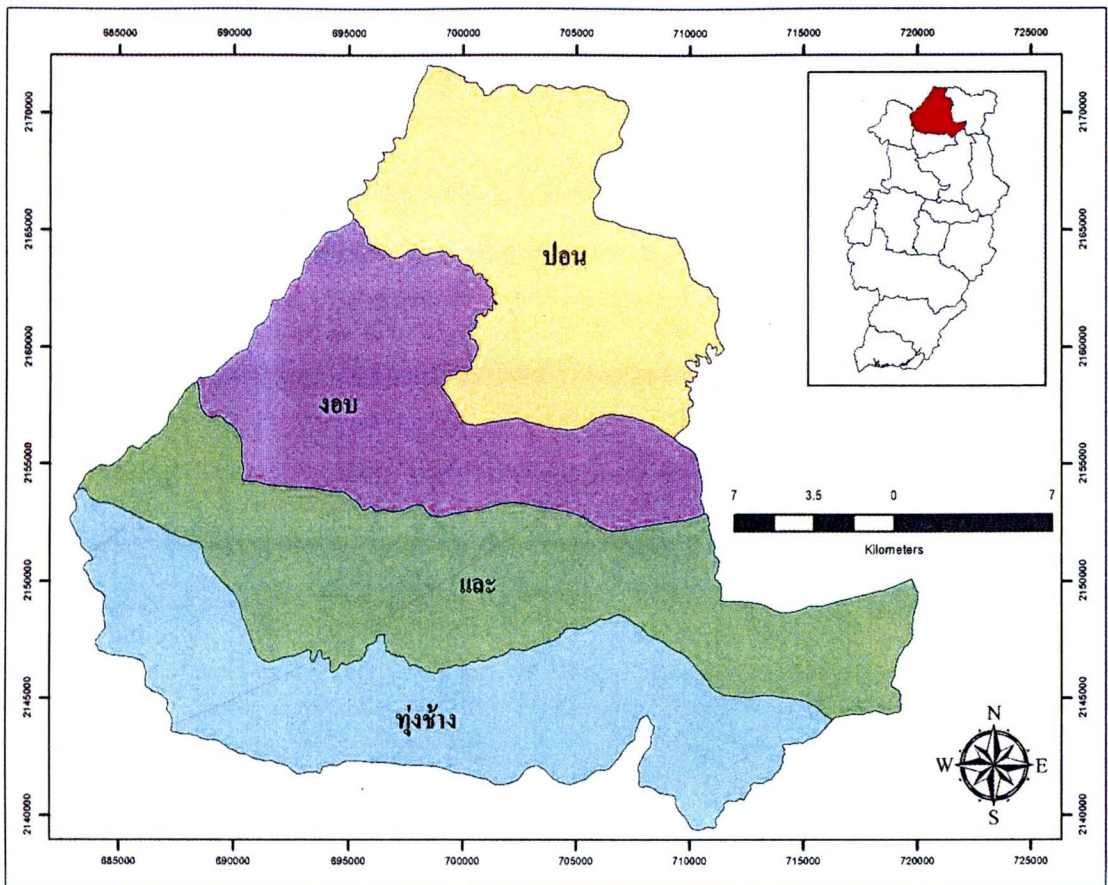
ส่วนรูปแบบการปกครอง ประกอบด้วย

- เทศบาล 1 แห่ง คือ เทศบาลตำบลทุ่งช้าง ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของตำบลและ และบางส่วนของตำบลทุ่งช้าง
- องค์การบริหารส่วนตำบล 4 แห่ง คือ
 - 1) องค์การบริหารส่วนตำบลและ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลและ (เฉพาะนอกเขตเทศบาลตำบลทุ่งช้าง)
 - 2) องค์การบริหารส่วนตำบลงอบ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลงอบทั้งตำบล
 - 3) องค์การบริหารส่วนตำบลปอน ครอบคลุมพื้นที่ตำบลปอนทั้งตำบล
 - 4) องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งช้าง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลทุ่งช้าง (เฉพาะนอกเขตเทศบาลตำบลทุ่งช้าง)

แหล่งน้ำ

พื้นที่อำเภอทุ่งช้าง มีแหล่งน้ำสำคัญเพื่อใช้อุปโภคบริโภคและเพื่อใช้ในการเกษตร 7 สาย คือ

1. แม่น้ำน่าน ไหลผ่านตำบลทุ่งช้าง ตำบลและ และตำบลปอน
2. ลำน้ำและ ไหลผ่านตำบลและ เทศบาลตำบลทุ่งช้าง เกิดจากธารน้ำในเทือกเขาขุนน้ำในเขตอำเภอทุ่งช้าง แล้วไหลไปบรรจบแม่น้ำน่านที่บ้านมอญ อำเภอปัว
3. ลำน้ำปอน ไหลผ่านตำบลปอน
4. ลำน้ำเลียบ ไหลผ่านเทศบาลตำบลทุ่งช้าง
5. ลำน้ำหตุ
6. ลำน้ำแงน
7. ลำน้ำงอบ

ภาพที่ 2-4 ตำบลในอำเภอทุ่งช้าง

ประชากร

รายงานสถิติจำนวนประชากร และบ้าน รายจังหวัด รายอำเภอ และรายตำบล ณ เดือน ธันวาคม พ.ศ. 2551

ตารางที่ 2-11 จำนวนประชากรและบ้านแยกเป็นรายตำบล

ตำบล	ชาย	หญิง	รวม	จำนวนบ้าน
ตำบลปอน	1,420	1,375	2,795	1,011
ตำบลงอบ	2,793	2,715	5,508	1,503
ตำบลและ	1,735	1,843	3,578	1,122
ตำบลทุ่งช้าง	1,552	1,484	3,036	643
รวม	7,500	7,417	14,917	4,279

ที่มา: สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

ด้านเศรษฐกิจ

ประชากรอำเภอทุ่งช้าง ร้อยละ 80 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีพื้นที่ทางการเกษตรทั้งหมด 26,326 ไร่ พืชเศรษฐกิจ คือ ข้าว ข้าวโพด ผักกาด ถั่วเหลือง ฝ้าย กะหล่ำปลี ส้มสีทอง ลิ้นจี่ มะม่วง เงาะ ลำไย และบางส่วนเลี้ยงสัตว์ เช่น โค กระบือ แพะ สุกร เป็ด ไก่ และบางกลุ่มประกอบอาชีพค้าขาย บริเวณตลาดสดและมีอาชีพ รับจ้างทั่วไปและมีกลุ่มทอผ้าสตรีและกลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้าเป็นกลุ่มเล็กๆ และมีอาชีพรับราชการเป็นบางส่วน

ตารางที่ 2-12 ข้อมูลพื้นฐานเกษตรกร อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน

ชนิดพืช	เนื้อที่ปลูก (ไร่)	เนื้อที่เก็บเกี่ยว (ไร่)	ผลผลิตรวม (ตัน)	ผลผลิตเฉลี่ย (กิโลกรัม/ไร่)
ข้าว	8,029.00	8,029.00	3,334.77	415.34
ข้าวนาปี	2224	2224	1445	650.00
ข้าวไร่	5805	5805	1889.77	325.54
พืชไร่	15,360.00	15,360.00	12,056.35	784.92
ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	13800	13800	11742.42	850.90
ถั่วดำ	125	125	26.25	210.00
ถั่วเหลือง	627	627	158.20	252.32
ฝ้าย	13	13	2.67	205.00
ยาสูบ	8	8	8.82	1102.32
ถั่วพุ่ม	783	783	117.45	150.00
ละหุ่ง	3	3	0.34	113.33
ลูกเดือย	1	1	0.20	200.00
ผัก	1,300.00	1,300.00	4,110.43	3,161.87
กระเทียมหัว	180	180	131.14	728.56
ชิง	195	195	491.40	2520
ข้าวโพดหวาน	2	2	4.02	2010
คะน้า	2	2	2.65	1325.62
ผักกวางตุ้ง	125	125	103.75	830
พริกใหญ่	35	35	92.12	2631.91
กะหล่ำปลี	419	419	2210.20	5274.94
ถั่วฝักยาว	10	10	15.24	1523.62

ตารางที่ 2-12 ข้อมูลพื้นฐานเกษตรกร อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน (ต่อ)

ชนิดพืช	เนื้อที่ปลูก (ไร่)	เนื้อที่เก็บเกี่ยว (ไร่)	ผลผลิตรวม (ตัน)	ผลผลิตเฉลี่ย (กิโลกรัม/ไร่)
ผักกาดขาวปลี	49	49	256.37	5232.14
ผักกาดเขียวปลี	165	165	637.39	3862.98
พริกชี้หมูเม็ดใหญ่	10	10	21.63	2162.85
หอมแดง	74	74	112.51	1520.36
ถั่วลิ้นเต่า	30	30	21.76	725.32
มะเขือม่วง	4	4	10.25	2562.32
ไม้ผล	9,898.00	8,826.00	7,652.89	867.08
เงาะ	889.00	394	40.5	402.79
มะขามหวาน	6	4	1.12	281
มะนาว	10	8	7.95	993.75
มะม่วง	142	49	36.05	735.71
ลำไย	978	733	460.11	627.54
ลิ้นจี่	2529	2529	1531.23	605.47
ส้มเขียวหวาน	4524	4361	4588.56	1052.18
กล้วยน้ำว้า	820.00	748	987.36	1320
ไม้ยืนต้น	363	56	19.29	344.38
ยางพารา	263	6	1.29	214.17
กาแฟ	100	50	18.00	360.00

ที่มา: สำนักงานเกษตรจังหวัดน่าน

นอกจากนี้ มีการทำอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่สำคัญคือ การทอผ้า ที่เรียกว่า ผ้าทอลายน้ำไหล ผ้าทอลายน้ำไหลไหลไหล

ด้านสังคม

ประชากรส่วนใหญ่ของอำเภอทุ่งช้างประกอบด้วยราษฎรหลากหลายเผ่าพันธุ์ เช่น ไทยเหนือ ไทลื้อ ม้ง ขมุ ลัวะ เข่า ถิ่น มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก มีการรวมกลุ่มที่สำคัญคือ

1) กลุ่มสมาชิกบ้านวังผา ตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง เป็นการรวมกลุ่มการใช้พื้นที่ในการผลิตเพื่อความสมดุลของระบบนิเวศที่มีความยั่งยืน เนื่องจากการทำกินของชาวบ้านวังผาไม่มีเอกสารสิทธิ์ เพราะอยู่ในบริเวณเขตป่าสงวนแห่งชาติ ที่ผ่านมากเกษตรกรใช้สารเคมีในสวนส้มมากเพื่อเร่งผลผลิต

- 2) กลุ่มทอผ้า เช่น กลุ่มสตรีทอผ้าบ้านทุ่งสูง ผลิตภัณฑ์เป็นผ้าฝ้ายซึ่งนิยมนำมาทำเป็นผ้าปูที่นอน, ผ้าชิ้น หรือ ผ้าโป้ตะ ปัจจุบันมีสมาชิก 89 คน กลุ่มทอผ้าบ้านทุ่งอ้าว ตำบลและ
- 3) กลุ่มสตรีอนุรักษ์ผ้าน่าน ตำบลและ เริ่มก่อตั้งโดยการรวบรวมสมาชิกได้ประมาณ 50 คน 30 ครั้วเรือน

ด้านการบริการสาธารณสุข การให้บริการสาธารณสุขในอำเภอทุ่งช้างรับผิดชอบโดยสำนักงานสาธารณสุขอำเภอทุ่งช้าง มีสถานพยาบาลของรัฐ 9 แห่ง คือ โรงพยาบาลชุมชนทุ่งช้าง 1 แห่ง สถานีอนามัย 3 แห่ง ได้แก่ สถานีอนามัยตำบลปอน สถานีอนามัยตำบลงอบ สถานีอนามัยตำบลและ มีสาธารณสุขชุมชน 4 แห่ง คือ สำนักงานสาธารณสุขอำเภอทุ่งช้าง สำนักงานสาธารณสุขชุมชนฉิมพลักษ์ หมู่ที่ 11 ตำบลงอบ สำนักงานสาธารณสุขชุมชนห้วยสะแดง หมู่ที่ 2 ตำบลงอบ สำนักงานสาธารณสุขชุมชนน้ำสออด หมู่ที่ 8 ตำบลและ

การท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของอำเภอทุ่งช้าง ได้แก่

- 1) อนุสาวรีย์วีรกรรมทุ่งช้าง เป็นอนุสาวรีย์พลเรือน ดำรง ทหาร ผู้พลีชีพเพื่อปกป้องผืนแผ่นดินไทยในเขตจังหวัดน่านจากคอมมิวนิสต์ ใช้เวลาในการก่อสร้าง 3 ปี ตั้งอยู่ริมทางหลวงสายน่าน-ทุ่งช้าง (หมายเลข 1080) ตรงหลักกิโลเมตรที่ 84 บนเนินเขาเตี้ยๆ ท่ามกลางหุบเขาน้อยใหญ่ บริเวณใกล้เคียงจัดเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ มีสระน้ำและดอกไม้สีสันพันธุ์ อนุสาวรีย์วีรกรรมแห่งนี้ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิด เมื่อวันอังคารที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2519

- 2) พิพิธภัณฑ์ทางทหาร ตั้งอยู่ริมถนนทางซ้ายมือ เลยอนุสาวรีย์ไปประมาณ 200 ม. เป็นพิพิธภัณฑ์ขนาดเล็ก สร้างเป็นห้องโถงชั้นเดียว เปิดให้เข้าชมฟรีทุกวัน สถานที่แห่งนี้อยู่ในความดูแลของกองร้อย อ.ทุ่งช้าง ภายในจัดแสดงเรื่องราวการต่อสู้ระหว่าง ฝ่ายทหารกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ ในพื้นที่จังหวัดน่าน ในช่วงปี พ.ศ. 2510-2524 จัดแสดงภาพเหตุการณ์ต่างๆ ในพื้นที่การสู้รบ และอาวุธยุทโธปกรณ์ของฝ่าย ผกค. ที่ทางเจ้าหน้าที่ยึดมาได้ เช่น ปืนกล 93 สำหรับตั้งยิงในบังเกอร์ ปืนยาวไรเฟิล ปืนกล ระเบิดเสื้อผ้า ของใช้ เป็นต้น

- 3) ชาวเขาบ้านน้ำสออด จะมีการละเล่นประจำปีของชาวเขา (เผ่าแม้ว) โดยเดินทางจากทางหลวงหมายเลข 1080 น่าน- ทุ่งช้าง เข้าไปทางหมู่บ้านวังผา ค.และ อ.ทุ่งช้าง ประมาณ 7 กม.

- 4) หมู่บ้านฉิมพลักษ์ " เทียวถ้ำ ชมสวนท้อ คุชอกชมพูกา" เดิมพื้นที่บริเวณนี้เป็นที่อยู่ของชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง และลัวะ (จีน) และเคยเป็นสนามสู้รบในสมัยที่ยังมีความขัดแย้งทางอุดมการณ์และการเมือง ต่อมาได้มีการเข้ามาพัฒนาและส่งเสริมอาชีพต่างๆให้ชาวไทยภูเขา โดยโครงการพัฒนาเพื่อความ

มันคงในกลุ่มแม่น้ำน่าน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ (พมพ.) หมู่บ้านมณีพฤกษ์มีการเปลี่ยนแปลงปลูกพืชผักและดอกไม้เมืองหนาวที่สวยงาม นอกจากนี้ในหมู่บ้านยังมีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ เช่น ถ้ำ และ โดยเฉพาะต้นชมพูภูคา ซึ่งที่นับเป็นอีกแห่งหนึ่งที่สามารถชมต้นไม้อายุชานี้ได้

สถานที่ที่น่าสนใจในหมู่บ้านมณีพฤกษ์ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว อยู่ในพื้นที่ของ พมพ. สถานที่ที่น่าสนใจเช่น

1. น้ำตกห้วยจัด เดินจากหมู่บ้านมณีพฤกษ์ ๑ ซึ่งเป็นชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง มีทางเดินขึ้น-ลง ประมาณ 1 กม. ใช้เวลาประมาณ 30 นาที ตัวน้ำตกสูงประมาณ 15 ม. มีแอ่งน้ำเล็กพอเล่นน้ำได้
2. ปางวัว จากหมู่บ้านมณีพฤกษ์ ๑ ไปยังจุดกางเต็นท์ปางวัวระยะทางประมาณ 5 กม. หรือเดินประมาณ 1 ชม. เป็นจุดพักแรมที่สามารถชม ทิวทัศน์และทะเลหมอกอันงดงาม จากปางวัวสามารถเดินทางท่องเที่ยวไปฐานปฏิบัติการและถ้ำต่างๆที่เคยเป็นที่ พักของทหาร พตท.
3. ภูหัวล้าน เดินจากปางวัวไป 200 ถึง หมู่บ้าน ภูหัวล้านเคยเป็นฐานปฏิบัติการของทหาร และแนวร่วมพรรคคอมมิวนิสต์ในสมัยก่อนยังปรากฏ ร่องรอยหลุมเพลาะ ลานจุดเฮลิคอปเตอร์ ถ้ำ อาสาทเปิดจะสามารถมองเห็นได้ทั้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ อ.ทุ่งช้าง อ.เชียงกลาง ใกล้กันมีถ้ำภูหัวล้าน ซึ่งเคยเป็นที่อยู่ของทหาร พตท. เป็นถ้ำไม่ใหญ่นัก ลึกประมาณ 15 ม. มีร่องรอยของหินงอกหินย้อยอยู่
4. ถ้ำจำปี ผ่าน ถ้ำหอยหญิง (ถ้ำภูติกลอง๑) ซึ่งเคยเป็นที่อยู่ของทหารหญิงของ พตท. ปากทางเข้าเล็กแคบ เดินลงไปจะกว้างขึ้นเรื่อยๆ พบห้องต่างๆ หลายห้อง จากนั้นเดินลัดเลาะเชิงเขาไปอีกประมาณ 10 นาที จะถึงถ้ำหอยชาย (ถ้ำภูติกลอง๒) ซึ่งเป็นที่พักของทหาร พตท. ชาย ปากถ้ำ เป็นเพิงขนาดใหญ่ กว้างประมาณ 10 ม. แต่มีความลึกไม่มากนัก จากถ้ำหอยชายต้องเดินไปถ้ำจำปี อีก 2 กม. หรือประมาณ 1 ชม. ตัวถ้ำจำปีมีปากถ้ำไม่ใหญ่นัก เมื่อเดินเข้าไปในถ้ำเป็นทางลงได้ดิน ภายใน มีโถงถ้ำขนาดใหญ่หลายห้อง มีร่องรอยหินงอกหินย้อย และยังมีบางส่วนก่อตัวอยู่ตามซอกหลีบเรียงราย สวยงามน่าชม มีเสาถ้ำสูงหลายเมตร กระจายตัวอยู่ตามห้องต่างๆ เนื่องจากมีปล่องถ้ำด้วยจึงสามารถหายใจได้สะดวก ถ้ำนี้เดิมเป็นที่อยู่ของทหาร พตท. บางห้องสามารถจุคนได้ หลายร้อยคน
- 5) จุดชมต้นชมพูภูคา และน้ำตกน้ำแป้น เส้นทางศูนย์บริการ เป็นทางลูกรัง ต้องใช้รถที่มีกำลังแรงหรือขับเคลื่อนสี่ล้อ จากศูนย์บริการวิ่งไป ทางสวนดอกท้อ ถึงสามแยกให้เลี้ยวซ้ายไปประมาณ 2 กม. เมื่อพบทางแยกเลี้ยวขวาเข้าไปอีกประมาณ 14 กม. จะถึงจุดชมต้นชมพูภูคาสองต้น ซึ่งออกดอกประมาณเดือน ก.พ.- มี.ค จากนั้นต้องย้อนกลับมาที่สามแยก ตรงไปอีก 2.3 กม. ผ่านหมู่บ้านมณีพฤกษ์ 2 ซึ่งเป็นหมู่บ้านของชาวเขาเผ่าละว้า จากนั้นเดินเข้าไปอีก ประมาณ 500 ม. จะพบน้ำตกน้ำแป้น ซึ่งมีสองชั้น ชั้นแรกสูงประมาณ 5 ม. ส่วนชั้นที่สองสูงประมาณ 30 ม. ไหลตกลงมายังด้านล่างก่อนมุดหาย เข้าไปในถ้ำ

6) ถ้าผาผึ้ง เป็นถ้ำที่ใหญ่มาก มีเรื่องเล่าว่า สมัยก่อนจะมีฝูงมาทำรังที่ต้นไม้ และบริเวณหน้าผาหน้าปากถ้ำเป็นจำนวนมาก จึงได้ชื่อว่า ถ้ำผาผึ้ง แต่ปัจจุบันไม่มีฝูงผึ้งมาทำรังแล้ว ถ้ำผาผึ้งอยู่ห่างจากศูนย์บริการไปทางลาดยางประมาณ 1.1 กม. จะเห็นป่าอยู่ทางซ้ายมือต้องเดิน ลงไปอีกประมาณ 100 ม. ก็จะถึงปากถ้ำบริเวณข้างทางที่จอดรถนั้น ในช่วงฤดูหนาวที่หิมะบาน จะมีนกกินปลีหางยาวคอสีฟ้า นกกินปลีหางยาวคอสีดำ คอยโฉบกินน้ำหวาน รวมถึง ผึ้งนกแว่นตาขาวสีทอง ตามกอหญ้าข้างทางสังเกตดีๆจะพบ นกปรอดหัวโขน และนกปลอดหัวโขนกันเหลือเฟือ ระหว่างทางเดินไปถ้ำ เป็นป่าดงดิบ เขาเต็มไปด้วยเฟินต้น และต้นไม้ขนาดใหญ่ ปากถ้ำกว้างประมาณ 40 ม. สูงกว่า 10 ม. เดินเข้าถ้ำไปประมาณ 50 ม. ทางขวามือมี หินงอกหินย้อย พร้อมกับแอ่งน้ำเล็กๆ อยู่อย่างสวยงาม

7) กลุ่มทอผ้าพื้นเมือง ผ้าทอบ้านทุ่งสน มีให้เลือกซื้อเป็นผ้าทอมือหลายแบบ ผ้าทอส่วนใหญ่ทอเป็นผ้าทอผืนใหญ่ๆ ที่ทอด้วยมือ เรียกว่า ผ้าทอมือ มีหลากหลายแบบ ผ้าทอของที่นี่มีเอกลักษณ์และไม่ใช่ผ้าจีน แต่เป็นผ้าที่ใช้ประดับตกแต่งบ้าน เช่น ผ้าม่าน พรหม ผ้าคลุมเตียง ผ้าคลุมตู้เย็น ผ้าขาวม้า ผ้าปูโต๊ะ ฯลฯ ลวดลายมีทั้งแบบเก่า คือ ลายน้ำ ลายไทยลือ และลายประยุกต์ใหม่

8) น้ำตกตาดหมอก เป็นน้ำตกที่ไม่ค่อย มีใครรู้จักมากนัก การเดินทางค่อนข้างลำบาก เส้นทางช่วงแรกสามารถใช้รถยนต์ได้ จนถึงหมู่บ้านชาวเขา บ้านน้ำพิ ห่างจากทางหลวงหมายเลข 1080 ประมาณ 6 กิโลเมตรเมื่อเดินทางถึงริมฝั่งแม่น้ำน่าน ถ้าอยู่ในฤดูฝนหรือฤดูน้ำหลากก็ไม่สามารถนำรถยนต์ข้ามไปได้ ฤดูน้ำลง หรือน้ำในน้ำน่านไม่เยอะก็สามารถที่จะนำรถยนต์ข้ามไปจอดฝั่งหมู่บ้านชาวเขา หรือบ้านน้ำพิได้ ที่แม่น้ำน่านจะมีสะพานแขวนที่ชาวบ้านแถวนั้นใช้ข้ามผ่าน ไปมาสองฝั่งเป็นจุดที่สามารถเดินชมวิถีชีวิตทัศนียภาพของแม่น้ำน่านและป่าไม้ สัมผัส ความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่นั่น ได้จากหมู่บ้านน้ำพิเข้าไปน้ำตกตาดหมอกต้อง เดินทางด้วยเท้าเนื่องจาก ว่ายังไม่มีรถตัดถนนให้รถยนต์เข้าไปได้ เดินทางไปอีกประมาณ 4 กิโลเมตร ถึงน้ำตกเป็นน้ำตกที่อยู่ ท่ามกลางป่าดิบชื้น บริเวณธารน้ำตกจะไหลลงมาจากหน้าผาสูง จนเกิดเป็นกลุ่มหมอกควัน ฟุ้งกระจาย ดูสวยงามและบรรยากาศเย็นสบาย ข้างล่างมีแอ่งน้ำเย็น มีฝูงปลา ซึ่งสามารถมองเห็นแหวกว่ายสวยงาม

9) น้ำตกศิลาเพชร อยู่ในตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว ก่อนถึงอำเภอปัว มีทางแยกขวามือ เข้าไปประมาณ ๑๐ กิโลเมตร เป็นน้ำตก ที่สวยงามมาก แห่งหนึ่งของจังหวัดน่าน

10) คอยภูเว (ตำนานแห่งขุนเขา) สถานที่ท่องเที่ยวจุดหนึ่งที่มีความสวยงามเป็นเอกลักษณ์ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่นักท่องเที่ยวทุกคนต้องการจะไปถึงยอดเขา

11) หมู่บ้านปางแก มีประเพณีการโยนบอลของชาวม้ง และการแต่งกายชุดประจำเผ่าม้งของชุมชนบ้านปางแก